

JAAKKO SUOLAHTI

VANHIMMAT TIEDOT VIINISTÄ EUROOPASSA

Vielä viisitoista vuotta sitten olivat Homeroksen runot vanhin kirjallinen lähde, jossa mainitaan viini. Iliaan ja Odysseian sankarit sekä uhraavat viiniä vuodatusuhrina jumalille että nauttivat sitä runsain mitoin itsekin.¹⁾ Koska runot kuvaavat Troian valloitukseen liittyvää tapahtumasarjaa, joka nykyisin ajoitetaan 1200:n vaiheille eKr., voisi olettaa, että tuona aikana viini oli yleisesti tunnettu juoma. Useimmat oppineet katsoivat kuitenkin Homeroksen runojen kuvauksen viininkäytöstä kuvastavan hänen omaa aikaansa n. 4—500 vuotta myöhemmin. Tämä johtui siitä, että viininjumala Dionysoksen kultin ja viininkäytön uskottiin tunkeutuneen suhteellisen myöhään Traakian kautta varsinaiseen Hellaaseen. Sen aiheuttamasta järkytyksestä olisi säilynyt myöhäinen muistuma Euripideen näytelmässä "Bakkantit", joka kertoo Korinttoksen kuninkaan vastustaneen turhaan uutta, outoa kulttia.²⁾

Kun Evans 1900 alkoi kreetalaisen kor-

kean kulttuurin kaivamisen, otaksui hänkin, että sen kannattajat, Euroopan vanhin sivistyskansa, olisi ollut oluen juojia.³⁾ Kaivaukset olivat paljastaneet voimakkaita kulttuurivaikutteita idästä, Kaksoisvirranmaasta ja etelästä, Egyptistä. Koska molemmissa maissa olut oli yleisessä käytössä, tuntui luonnolliselta pitää myös kreetalaisia oluenjuojina. Arkeologinen materiaali ei kuitenkaan tukenut tätä otaksumaa. Kaivauksissa löytyi näet runsaasti juomamaljoja, joiden tapaisia myöhemmin käytettiin viiniastioina, mutta oluen valmistukseen sopiva kalusto puuttui tyystin.⁴⁾

Kaivauksissa oli löytynyt koko joukko kirjoitustauluja, joista suurin osa, ns. lineaari-B taulut onnistuttiin tulkitsemaan v. 1952. Michael Ventris osoitti silloin, että ne oli laadittu kreikaksi, joten kreikkalaiset olivat valloittaneet saaren luultavasti jo 1500:n paikkeilla. Taulut sisältävät etupäässä erilaisia vero- ja inventaarioluetteluita, jotka antavat hyvän kuvan Kreetan elinkeinoelä-

mästä, hallinnosta jne. Pitkät luettelot vero-artikkeleista ja uhriaterian aineista tarjoavat tarkat tiedot tuon ajan elintarvikkeista, kotieläimistä, juomista. Missään ei kuitenkaan mainita olutta, joten Evansin oletuksen, että kreetalaiset olisivat käyttäneet sitä juomanaan, täytyi olla väärä. Sen sijaan herätti tutkijoissa ihmetystä pieni asiakirjasirpale, jossa lukee "Divonusojo", ts. Dionysoksen. Koska jumalan nimen esiintyminen näin varhain ei tuntunut sopivan mihinkään teoriaan, lohduttautuivat oppineet sillä, että kyseessä oli tavallisen kuolevaisen nimi.⁵⁾ On kuitenkin erittäin vaikeaa selittää, kuinka vierasperäinen traakialainen viinijumala olisi omaksunut neljäsataa vuotta aikaisemmin eläneen kuolevaisen kreikkalaisen nimen.

Lisäksi kirjoitustauluista on löydetty useita mainintoja viininkäytöstä, joten kreetalaiset eivät suinkaan olleet oluen juojia. Se olisikin hämmästyttävää, koska saarelle tunkeutuneet kreikkalaiset, akhaijit, jatkoivat vanhaa Välimeren maiden alkuväestön luomaa kulttuuria, jonka tunnusmerkkejä oli mm. viininkäyttö. Mikäli akhaijit olivat tunteet oluen ennen Kreetalle tuloaan, olivat he täysin luopuneet siitä jo 1500:n vaiheilla.

Karjaluetteloissa mainitaan useita lehmien ja härkien nimiä, kuten Kirjo, Rusko, Valkosukka, Mylvijä. Näiden joukossa on myös Viininpuna, joka tunnetaan Homeroksen runoistakin.⁶⁾ Viini siis oli niin yleinen juoma, että kaikki tunsivat sen, punaviinin värin, ja se kelpasi härän tuntomeriksi.

Knossoksen palatsin yhteydessä on ollut suuri varastosuoja, josta löydettiin kymmeniä tyhjiä miehen korkuisia saviruukkuja, joihin yhteensä on mahtunut ainakin 3500 litraa nestettä. Yhdessä ruukuista on tavaramerkki, jonka hiljan kuollut kuuluisa suomalainen antiikin tutkija Johannes Sundwall tulkitsi merkitsevän viiniä.⁷⁾ Hänen tulkintansa onkin saanut yleisen hyväksymisen. Koska tavaramerkit, ideogrammat ovat luultavasti peräisin vanhimmasta kuvakirjoituk-

sesta, täytyy viininkäytön Kreetalla olla hyvin vanha. Se palautuu aikaan ennen akhaijalaisten tuloa. Ehkä kolmannella vuosituhannella eKr. Vähästä Aasiasta tullut kansa on tuonut sen mukanaan. Näin ollen ruukussa oleva viiniä tarkoittava merkki, jonka alkumuoto luultavasti on eräässä vanhemmassa Knossoksen kirjoituksessa, olisi vanhin Euroopasta tunnettu viiniä tarkoittava maininta.⁸⁾ 1958 löytyi Peloponnesoksen länsirannalta olevasta Pyloksesta, Iliaan viisaan Nestorin kaupungista, viiniruukku, jota sulki samanlaisella kirjoitusmerkillä varustettu sinetti.⁹⁾

Viini oli ilmeisesti yleisessä käytössä Kreetalla ja Kreikan mantereella jo 1500—1200, jolta ajalta asiakirjat ovat. Ainakin mainitaan se usein työmiehen päiväannokseen kuuluvaksi, kuten ohra, vehnä ja viikunat.¹⁰⁾ Esimerkiksi eräässä asiakirjassa luetellaan ne miehet, jotka lähetettiin rakentamaan tai korjaamaan Pyloksen valtakunnan erästä palatsia. Kaikkiaan kymmenelle miehelle oli varattu mm. 4 vuolta, 10 mittaa viiniä ja 4 mittaa viikunoita.¹¹⁾ Viinimitan suuruutta ei tiedetä tarkasti, mutta lienee se ollut 12—14 litraa; tämän suuruisia viiniastioita myydään Kreikassa tänä päivänäkin. Vaikka olettaisi, että muona-annos varattiin aina 4 päiväksi, olisi viiniannos ollut melkoinen.¹²⁾

Kreetalta ei ole säilynyt asiakirjoja, joissa mainittaisiin työläisten viiniannoksia. Sen sijaan mainitaan viini niiden uhrilahjojen joukossa, joita annettiin jumalille. Esim. useampi paikka Knossoksen palatsin valta-piirissä suoritti jollekin jumalalle uhrilahjoja kuutena luonnontuotteena. Eräs niistä maksoi seuraavasti:

"Ohraa 12—14 litraa, viikunoita 4—12 litraa, vehnäjuhoja 1/2—1 litraa, oliiviöljyä 1/2—1 litraa, viiniä 2—4 litraa, hunajaa 1/2—1 litraa."¹³⁾

Samantapaisia luetteloita on säilynyt Pyloksestakin, mutta niissä mainitaan myös

uhrinantajien ja saajan nimet. Seuraavassa asiakirjassa luetellaan koko kulttiyhteisön anti:

"Puutarhamaasta annetaan Poseidonille:

Ylimys antaa uhripapeille seuraavasti:

480 litraa vehnää, 108 litraa viiniä, härän, 10 juustoa, lampaannahan, 6 litraa hunajaa. Kansa antaa samoin:

240 litraa vehnää, 72 litraa viiniä, kaksi päs-siä, viisi juustoa, neljä litraa rasvaa, lam-paannahan.

Sotapäällikkö antaa seuraavasti:

72 litraa vehnää, 24 litraa viiniä.

Jumalantilan viljelijät antavat:

72 litraa vehnää, 12 litraa viiniä, viisi juus-toa, 14 litraa hunajaa." ¹⁴⁾

Odysseiasa kerrotaan, miten valepukui-nen Pallas Athene uhrasi Nestorin palatsis-sa Pyloksessa:

"Suojaa näin jo hän pyys', pyys' palavasti

Poseidonin ylhän:

'Meitä, Poseidon, kuullos, maan

järisyttäjä suuri,

suo, mitä sult' anelemme, äl'estyä anna.

Sa ensiks' onnea Nestorin nauttia suo

sekä Nestorin poikain,

sitten muillekin Pylos-maan asujolle

sa muista

uhkeat palkita nää pitopalveet

anteliaasti." ¹⁵⁾

Babyloniasta tunnetaan jo paljon aikai-semmin samantapaisia luetteloita uhratuis-ta tavaroista, ja myös klassillisen ajan kreikkalaiset piirtokirjoitukset sisältävät sellaisia.¹⁶⁾ Niistä näkyy, että uhrilahjat tuotiin lähinnä uhripitoja varten. Palmer on sitä mieltä, että kyseessä on uuden viinin juhla, jolloin Dionysos ja Valtiatar, ehkä äiti maa, viettivät pyhiä häitä viinin kukkiessa ja luonnon herätessä. Koska merenkulku sa-maan aikaan saatettiin talven jälkeen aloit-taa, oli juhla myös Poseidonin, meren juma-lan.¹⁷⁾ Kuuluu uskontohistorioitsija M. P. Nilsson sanoo: "Dionysoksen ilmestyminen keväällä muodostui merenkulun jälleen al-

kamisen juhlaaksi, koska hän saapui meren ylitse." ¹⁸⁾ Hänen otaksumansa saa tukea myös Thukydideen historiateoksesta, jonka vanhinta aikaa koskevaa esitystä tähän asti ilmeisesti on aliarvioitu. Thukydides kirjoit-taa näin: "Ennen Attikan yhdistämistä muo-dosti kaupungin vain Akropolis ja sen juu-relta etelään ulottuva alue. Tämä nähdään siitäkin, että itse Akropoliilla ovat muiden-kin jumalien pyhäköt, ja sen ulkopuolella olevat pyhäköt sijaitsevat mainitun alueen puolella, nimittäin Olympian Zeuksen, Pyt-holaisen Apollonin, Gaian ja Limnain (-sa-taman) Dionysoksen. Viimeksi mainitun kunniaksi vietetään vanhoja dionysiajuhlia antheaterionkuun kahdententoista päivänä niin kuin Jooniassa asuvien ateenalaisten tapana on vieläkin niitä viettää." ¹⁹⁾

Viinin runsas käyttö työläisten päivämuo-nassa ja jumalien uhrijuhlissa osoittaa sen, että viininviljely oli vakiintunut ja laajalle levinnyt. Eräässä Knossoksesta löydetystä asiakirjassa mainitaankin luultavasti viini-tarha:

"Ekeralla on kaksi omaa palstaa ja kaksi puutarhapalaa:

vehnää kylvössä näin paljon: 30 + 22 mittaa
vehnää yhteensä: 42

viiniä näin paljon: 1 100- tainta?

viikunapuita näin paljon: 1 000- puuta

Yhteensä kylvössä näin paljon : " ²⁰⁾

Myös on säilynyt Parava nimisen miehen tai kylän viinisadon myynti- tai jakoluettelo, joka päättyy kunnioitettavaan määrään 390 mittaa, siis luultavasti n. 5 000 litraa.²¹⁾

Eräänlaisena merkinä viinin yleisyydes-tä voinee myös pitää sitä, että sitä käytet-tiin aivan kuin klassillisenakin aikana jo ha-juvoiteita valmistettaessa. Esim. Pyloksesta on säilynyt seuraava kuittaus:

"Kuinka Akosota antoi Thyesteelle, voitei-den keittäjälle aromaattisia aineita hajuvoi-teiden keittämistä varten: korianteria 6, ky-perusta 6, öljyä 2/5/0, viiniä 20 mittaa, ma-rua 2, viinitivistettä 2." ²²⁾

Myös eräät ideogrammat, jotka muistuttavat myöhemmin käytettyjä viiniastioita, on tulkittu sellaisiksi.²³⁾

Kaiken kaikkiaan kreetalais-mykeeneläiset lineaari-B taulut osoittavat, että jo Homeroksen kuvaamana aikana ja sitä ennenkin akhaijalaiset käyttivät yleisesti viiniä, mutta eivät tunteneet olutta. Näin viinin käyttötraditio Euroopassa ulottuu Kreikan mantereella ainakin vuoteen 1500 ja Kreetalla luultavasti 2000:een eKr.

Lähdeviitteet

¹⁾ Autenrieth-Kaegi, *Schulwörterbuch zu den homerischen Gedichten*, Leipzig 1920, s. 174.

²⁾ Ch. Seltman, *Wine in the Ancient World*, London 1957, s. 14—32.

³⁾ A. Evans, *The Palace of Minos I*, Oxford 1921, s. 415.

⁴⁾ M. Ventris-J. Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, Cambridge 1959, s. 131.

⁵⁾ Sama, s. 127; Chadwick, *The Decipherment of Linear B*, Cambridge 1953, s. 124.

⁶⁾ Chadwick, s. 119; L. Palmer, *The Interpretation of Mycenaean Greek Texts*, Oxford 1963, s. 182; Ilias, 1. 350.

⁷⁾ Ventris-Chadwick, s. 35; Palmer, s. 9.

⁸⁾ Ventris-Chadwick, s. 35; Chadwick, s. 120.

⁹⁾ Palmer, s. 379; C. Blegen, *The Palace of Nestor Excavations of 1958* (*American Journal of Archaeology* 63, 1959, s. 121—127), s. 122; cf. s. 133 ss.

¹⁰⁾ Chadwick, s. 126; Ventris-Chadwick, s. 128; Palmer, s. 14.

¹¹⁾ Palmer, s. 133—134.

¹²⁾ Palmer, s. 12—15; Ventris-Chadwick, s. 59 s.

¹³⁾ Ventris-Chadwick, s. 308.

¹⁴⁾ Sama, s. 282—283; Palmer, s. 215 s.

¹⁵⁾ 3,55—59.

¹⁶⁾ Ventris-Chadwick, s. 127.

¹⁷⁾ Palmer, s. 250—258.

¹⁸⁾ M. Nilsson, *Geschichte der griechischen Religion* (*Handbuch der Altertumswissenschaft V:2*) I, München 1941, s. 550.

¹⁹⁾ Thukydides, 2. 15.

²⁰⁾ Palmer, s. 217.

²¹⁾ Sama, s. 369.

²²⁾ Sama, s. 269—270.

²³⁾ Sama, s. 10; 203.